

Inledning

Bildmöten

autentiska motiv och dokumentära anspråk

av

Urban Ericsson

Urban.Ericsson@etnologi.uu.se

Det har varit ett spännande arbete att sätta ihop texterna till föreliggande nummer av Nätverket. Titlarna signalerar att författarna angripit föreställningar kring bilden på olika sätt, vilket gör numret precis så spretigt som vi önskade oss. Att frilägga en röd tråd genom artiklarna är därför ogörligt om vi inte tar ett mycket generellt grepp och säger att det handlar om bilder i någon bemärkelse och att författarna därmed också diskuterar representationer. Det autentiska anspråket framträder olika, som vi kan läsa, om anspråket finns i en reklamannons eller i en bild av ondskan från 1940-talet. Med angreppssättet att bilden inte är objektiv, utan också återspeglar föreställningar om sitt objekt och de sammanhang var i bilden framträder, har författarna närmat sig sina respektive teman.

Representationer är ett givet tema inom etnologin och antropologin. Tanken är att vi med detta nummer skall fundera över hur text och verklighet relaterar till bild och verklighet. Genom att göra bildanalyser kanske vi också kan få upp ögonen för hur våra respektive texter blir infogade, tolkade och skapar förståelsehorisonter på ett liknande sätt som bilden. Vilka element i bilden är det som fångar vårt intresse och vilka är det som lämnas utanför våra tolkningar?

En klassisk text i sammanhanget är Walter Benjamins *Översättarens uppgift*. I relation till konstverket och tryckkonsten är han besatt av äkthet, autenticitet. Texten innehåller några tankeväckande avsnitt, som också ofta citeras för att utgöra en språngbräda in i beskrivningens olika förutsättningar. När Benjamin diskuterar översättningar handlar det, paradoxalt nog, om att lösgöra sig från originalet. Den problematiken löser han genom att hävda att en översättning aldrig kan betyda något för originalet självt. Ingen översättning skulle vara möjlig, menar han, om den till sitt

innersta väsen gick ut på likhet med originalet. Kanske är det för att hålla originalet rent och orört som Benjamin ivrar för denna översättning.

Ty liksom skärvorna av ett kärl för att kunna passa samman måste motsvara varandra i minsta detalj, men för den skull inte behöver likna varandra, så bör en översättning, snarare än att söka efterlikna originalets mening, på sitt eget språk kärleksfullt och i detalj forma sig efter originalets sätt att mena, för att på så vis göra båda igenkännliga som brottstycken av ett större språk, så som skärvor känns igen som brottstycken av ett kärl. (Benjamin.142-143)

Kanske är diskussionen om ursprunglighet eller "originalets mening" inte så relevant längre, utan snarare är de meningseffekter som uppkommer genom bilden i olika kontexter intressanta att reflektera över. Betydelsen ligger inte, för alltid, fast förankrad i den ram i vilken den framträder. För Benjamin var tanken på att allt kunde mångfaldigas utan att någon slags olikhet skulle kunna skönjas en skrämmande tanke. Att ett verk kunde reproduceras i det oändliga. Av den anledningen är han kritisk mot bilden och filmen som han menar skapar objekt och inte är delar i en serie händelser utan separata utsnitt.

Men har inte bilden alltid en förlaga? Det är där relationen till originalet eller historien kan avläsas. Den står inte ensam, trots att själva tidsutsnittet är fruset. Förlagan är inte endast det avbildade utan även den tradition eller den samtida kontext vari den får sin tolkningsram. Bildens betydelser är därför i någon mening historiskt bestämda men det betyder inte att bilden alltid kommer att återfinnas i samma historia eller förekomma i samma berättelse. Betydelsen är inte en gång för alla given. Detta trots att den ofta framställer sig som och känns naturlig. Kanske är det också i det ögonblicket som bilden kan lyftas in i föreställningen om det verkliga och därmed också betraktas som dokumentär. Som en följd kanske det dokumentära skall betraktas som en läroprocess. Det har konstruerats metoder, sätt att representera och avbilda verkligheten som på något sätt känns verkligare än andra. En bild mytologiseras eller kanoniseras och får representera en epok eller en händelse. Med Barthes ord så har bildens olika element redan blivit etablerade och kommunicerbara (Barthes 2000:110). Jag tycker det är en spännande tanke som också leder in till bidragen i detta nummer av Nätverket.

Undertiteln, autentiska motiv - dokumentära anspråk är medvetet tvetydig. Motiv kan förstås både som det som avbildas och de meningseffekter som konstrueras genom bildens olika symbolspel. Med det angreppssättet kan bilder och texter analyseras i förhållande till föreställningar om det dokumentära.

Peter Gullers diskuterar dokumentärfotografins skiftande förhållanden till verkligheten genom historien. Därmed belyses också fotografens olika förhållande till sina motiv.

Birgitta Hellmark Lindgren skriver om hur teknik och verklighet representeras genom två streck. En reklamannons om graviditetstest uppmanar till kunskap och kontroll. Här finns en tankeväckande relation mellan den teknik som kan representera graviditeten med två streck och kameran som också används som beskrivare av verkligheten.

Sverker Finnströms utgångspunkt är en dokumentär målning som beskriver ett inbördeskrig i Uganda. Mot regeringsstyrkorna står rebellerna. Utifrån målningen diskuteras tolkningar och mottolkningar. Hur bilden först uppmanar till en tolkning som polariserar men vid en närmare belysning kompliceras bilden och blir motsägelsefull.

Nick Jones text innehåller ingen bild. Det är texten som skapar bilden. Artikeln diskuterar ett författarporträtt i dagspressen. Det handlar om hur presstexterna skriver om en debuterande novellist och genom texten konstruerar den ram inom vilken novellisten får framträda. Med begrepp som stigma och omslutning visar han hur ett stereotyp textporträtt innesluter sitt objekt.

Anne-Christine Norlén skriver i sin artikel om hur text och bild samverkar för att ge ondskan ett ansikte. I ett nummer av Veckojournalen från 1943 porträtteras Himmler. Det paradoxala är att de bilder av honom som mjuk och omsorgsfull förstärker det ondskefulla.

Litteratur

Barthes, Roland (1972) *Mythologies*. New York: Hill and Wang.

Benjamin, Walter (1998) Översättarens uppgift I: Mats Kleberg (red.) *Med andra ord: texter om litterär översättning*, Stockholm: Natur och kultur.